

*Александра Марковић,
студенткиња Правног факултета Универзитета у Нишу
Емануела Крстић,
студенткиња Правног факултета Универзитета у Нишу
Јелена Цветковић,
студенткиња Правног факултета Универзитета у Нишу
Марија Благојевић,
студенткиња Правног факултета Универзитета у Нишу
Марија Живковић,
студенткиња Правног факултета Универзитета у Нишу*

UDK: 347.925(497.11)

**МЕДИЈАЦИЈА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША –
СТАВОВИ ГРАЂАНА И ИСКУСТВА ПРОФЕСИОНАЛАЦА
Резултати теоријско/емпиријског истраживања**

„Медијација није негација судског поступка, она није ни замена за судски поступак, она је једна добра допуна судском поступку, она је алтернатива судском поступку.“

Љубица Милутиновић, судија Врховног суда Србије

I ПРЕТХОДНЕ НАПОМЕНЕ

У оквиру предмета Грађанско процесно право, у сарадњи са предметним професором др Невеном Петрушић, у периоду од 8. априла до 8. маја 2008. године спровеле смо теоријско-емпиријско истраживање: „Медијација на територији града Ниша – ставови грађана и искуства професионалаца“. Спровођењем теоријског дела истраживања, желеле смо да се детаљније упознамо са самим феноменом медијације, која се све више примењује у Европи и региону и постаје све популарнија у стручној и општој јавности. С друге стране, емпиријски део истраживања дизајнирале смо тако да омогући

стицање увида у то каква су прва искуства медијатора, како сагледавају правни оквир медијације и њен будући развој, као и у то у којој су мери грађани нашег града упознати са медијацијом и да ли је медијација за њих прихватљив метод за решавање спосова.

Изражавамо захвалност госпођи судији Биљани Миладиновић, председници Општинског суда у Нишу, и судијама медијаторима на њиховој подршци и пруженој подршци коју су нам пружили током спровођења истраживања у Центру за медијацију Општинског суда у Нишу. Захвалне смо, такође, нашим суграђанкама/суграђанима, који су били предусретљиви и вољни да одговоре на постављена питања. Надамо се да смо током разговора са испитаницима успеле да им приближимо медијацију и мотивишемо их да евентуалне своје спорове, уместо у парници, покушају да реше путем медијације.

II. ТЕОРИЈСКИ И ПРАВНИ ОКВИР

1. Појам медијације

У научној и стручној литератури наилази се на различите дефиниције медијације. Неке од њих су описне, а неке од њих имају у виду структуру медијације или функције које остварује сама медијација, док неке дефиниције објашњавају медијацију кроз садржину делатности која се у току медијације предузима. Обично се медијација описује као поступак, који се води са циљем да стране у спору уз помоћ једног или више лица, (посредника, медијатора) путем преговора постигну пријатељско и споразумно решавање спора.¹ У уџбеницима Грађанског процесног права медијација се дефинише као „један од алтернативних метода за решавање спорова који омогућава странама у спору да настали спор реше пред недржавним органом, међусобним преговарањем и споразумевањем, уз помоћ једног или више посредника (медијатора), мирним путем и без судске одлуке“²

¹ Видети: Moore, C. W., *The Mediation Process*, 3rd Edition, Jossey-Bass, San Francisco, 2003, pp. 21-33; Liebmann, M., *Mediation in Context*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 2000, p. 10, Laurie.S. *Conflict Diagnosis and Alternative Dispute Resolution* /Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 2004.

² Станковић, Г., *Грађанско процесно право*. Ниш, 2007, стр. 385.

Медијација се сматра бољим и ефикаснијим методом у односу на судски начин решавања спорова првенствено зато што она води ка проналажењу обострано прихватљивог решења, које је конструктивно, пријатељско и које не значи ни победу ни губитак једне од страна, већ њихов међусобни добитак.³ И поред извесних негативних страна медијације, њене позитивне карактеристике преовладавају. Због тога је последњих година медијација у експанзији широм света, у многим правним системима.⁴

Медијација је погодна за решавање правних и интересних спорова, а посебно интересних, који због свог карактера нису погодни за пресуђење. Генерално, стране у спору су овлашћене да путем медијације реше сваки свој спор, али из правнополитичких разлога постоје извесна ограничења у овом погледу. У већини правних система постоје одређене категорије спорова, чије је решавање држава монополизovala јер погађају јавни интерес и односе се на области права регулисане когентним правним нормама.

2. Историјски осврт

Иако је тек у последње две деценије медијација почела да се користи и од стране судова, сама медијација има далеко дужу историју. Најстарији податак о коришћењу медијације је нађен у историји Сумерске цивилизације. Пре него што би доспели до судског већа, спорови су се најпре разматрали од стране „машкима“ који су имали улогу сличну данашњим медијаторима.

Амерички правници су проучавањем Библије дошли до закључка да је медијација тековина хришћанских цивилизација. По њиховом мишљењу, још у Јеванђељу по Матеји могу се наћи трагови који говоре о медијацији, где се верницима налаже да спор решавају кроз пријатељске разговоре, тек уколико то не успе примењује

³ О медијацији, детаљно: Петрушић, Н., *Медијација као метод решавања правних спорова*, Темида, часопис о виктимизацији, људским правима и роду, 2/2004, стр. 23-37, и тамо наведену литературу.

⁴ Детаљно: Петрушић, *Алтернативни методи решавања правних спорова у праву Републике Србије*, Зборник радова „Функционисање правног система Републике Србије“, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006, стр. 580-583.

се медијација. Уколико се испостави да то не може довести до договора, библијска процедура налаже да се спор да на решавање представницима заједнице.

На простору Краљевине Југославије први трагови о медијацији могу се наћи између два светска рата, када су постојали лаички судови, општински уреди и срески судови. После Другог светског рата, идеје о увођењу медијације се могу наћи у предлозима судија Врховног суда да се успоставе комисије за мирно решавање спорова.

Последњи талас медијације у њеном модерном облику дошао је из Сједињених Америчких Држава, где су шездесетих година оснивани центри за медијацију на нивоу локалних заједница. Они су деловали ван судског система и бавили су се споровима малих вредности и ситнијим кривичним делима. Данас су скоро све америчке савезне државе инкорпорирале медијацију у своје правне системе. Медијацију је осамдесетих и деведесетих прихватила и Европа. Иако је основни разлог примене медијације био незадовољство радом суда, медијација је усвојена и од стране земаља које имају ефикасне правне ситеме као што су Аустралија, Немачка, Канада итд.

3. Законски оквир и развој медијације

3.1. Упоредноправна решења

3.1.1. Америка

Још у 19. веку припадници правне струке у Америци схватили су предности медијације. Медијација као поступак је већ тада постала популарна и примењивана је у решавању спорова између радника и синдиката који су настали као резултат штрајка. Тада је представљала само средство за спречавање социјалних немира, не и алтернативу судском решавању спора. Почетком шездесетих година Америчка адвокатска комора промовише приватне центре за медијацију, а током 1972. године америчко Министарство правде користи механизам медијације за решавање спорова који се тичу извесних грађанских права.

Следећи значајан корак у развоју медијације се догодио 1990. године када је усвојен Закон о реформи грађанске правде који је на општи начин и једноставним језиком наложио свим савезним окру-

жним судовима да оформе саветодавне одборе, који ће се бавити изналажењем начина, за скраћање трајања парнице и уштеду трошкова.⁵

Судску медијацију у Америци карактерише хетерогеност и потпуна прилагођеност околностима у којима се налазе локални судови. Медијација се у Америци успешно спроводи и на савезном апелационом нивоу, слично Кини. Године 1998. усвојен је Закон о алтернативном решавању спорова, који је инструктивног, али и обавезујућег карактера. Закон промовише концепт медијације тако што: судовима не предлаже, већ налаже да имплементирају алтернативно решавање спорова у своје поступке, судовима предлаже да за стално поставе стручну особу са задатком да имплементира, администрира, надгледа и оцењује овај програм. Данас се у Америци мање од 10 % предмета оконча у суду, јер се у судску процедуру улази само тамо где се предмет не може решити путем медијације.

3.1.2. Француска

У редовној судској процедури покушај поравнања је први пут институционализован у време револуције. Мирење је, као прелиминарни поступак, дуго примењивано и од стране судских органа који су судили само на основу правичности, а њихова већ устаљена пракса је легализована законом од 1855. године. Године 1906 је донет Закон о парничном поступку којим је предвиђена дужност суда да покуша да странке поравна. У двадесетом веку законодавство је напустило модел обавезног покушаја поравнања. Француски судови су наставили да примењују медијацију у одређеним ситуацијама, а могућност медијације је јасно наведена као једна од мисија судије. Током седамдесетих година медијација је своју еволуцију наставила ван суда која је била регулисана Декретом из 1978. године. Овај модел није дао жељене резултате, тако да је убрзо после тога усвојен сет закона и декрета који је поново активно укључио суд у процес медијације.⁶

Француска је најбоља америчка искуства судске медијације прилагодила систему континенталног права и јасно дефинисала ма-

⁵ Карамарковић, Л., *Поравњање и медијација*, Београд, 2004., стр. 389.

⁶ Карамарковић, Л. *op. cit.*, стр., 372.

терију где она може бити обавезна, а где је у потпуности на добровољној бази.

3.1.3. Кина

Кина је земља са најдужим континуираним искуством из области медијације у свету. Као апсолутно доминантан метод решавања спорова непосредно пре и после Културне револуције била је тзв. народна медијација. Министарство правде и данас подржава ову медијацију јер она спречава да спорови прерасту у криминал, јер промовише друштвену стабилност и породичну заједницу. Овај вид медијације регулисан је законом 1954. године, са изменама од 1989. године. Са јачањем судства, значај тзв. народне медијације видно слаби, мада она и даље заузима значајну позицију у кинеском друштву. Данас се у Кини примењује судска медијација, која је не само ефикасан метод решавања спора, већ и метод који промовише социјални мир и стабилност. Медијација је регулисана Законом о парничном поступку од 1991. године. Иако медијација не може бити наређена, у пракси судије често врше притисак на странке. Законом је предвиђена могућност да странка у поступку по жалби иницира медијацију и тиме покуша да дође до прихватљивог решења јер се сматра да судско поравнање увек вреди више од пресуде. Кина је једина земља у којој је успешност медијације егзактно доказана јер се медијације, за разлику од других земаља, примењује веома често, директно од стране судова, при чему Министарство правде води детаљну статистику.

3.1.4. Европска Унија

У Европској Унији поклања се велика пажња медијацији. Процес стварања нормативног оквира за примену медијације, започео 2004. усвајањем *Зелене књиге о алтернативним начинима решавања спорова у грађанским и трговинским стварима*, окончан је, после вишегодишњег консултативног процеса, 21. маја 2008. године, усвајањем *Директиве 2008/52/ЕО Европског парламента и Савета ЕУ о неким аспектима медијације у грађанским и трговинским стварима*. Примарни значај Директиве огледа се у томе што стандардизује основна начела медијације (добровољност, поверљивост, непристрасност и неутралност и др.), обавезује државе чланице да

предвиде механизме за контролу квалитета рада медијатора, регулише начин упућивања на медијацију и испуњавање обавеза које проистичу из споразума склопљеног током медијације.

У праву ЕУ алтернативно решавање спорова укључује све вансудске поступке које спроводи неутрална трећа страна искључујући арбитражу у правом смислу те речи.⁷ Државе ЕУ постигле су значајне успехе у примени медијације, посебно у области заштите потрошача, породичног права и радног права.

Пошто је улазак у ЕУ један од главних циљева Републике Србије, законодавац би требало да изграђује законски оквир медијације у Србији у складу са правом ЕУ.

3.2. Медијација у Србији

Србија је уласком у Савет Европе постала обавезна да поштује препоруке о увођењу медијације које је донео Комитет министара Савета Европе. На нивоу Савета Европе донете су препоруке о медијацији у породичним, грађанским, кривичним, административним и другим правним стварима,⁸ а државама чланицама је препоручено да изграде одговарајућу правну инфраструктуру како би обезбедиле услове за што ширу примену медијације

Пилот пројекат медијације први пут је спровео Врховни суд Србије тако што је одржао *Недељу поравнања* септембра 2002. У пилот пројекту „Недеље поравнања“ коришћен је модел који се не мо-

⁷ Карамарковић, Л., *op. cit.*, стр. 366.

⁸ До сада су на нивоу Савета Европе усвојене четири препоруке: Recommendation No. R (98) 1, of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation, (Adopted by the Committee of Ministers on 21 January 1998 at the 616th meeting of the Ministers' Deputies); Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters (Adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of the Ministers' Deputies); Recommendation Rec (2001)9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties (Adopted by the Committee of Ministers on 5 September 2001 at the 762nd meeting of the Ministers' Deputies); Recommendation Rec (2002)10 of the Committee of Ministers to member States on mediation in civil matters (Adopted by the Committee of Ministers on 18 September 2002 at the 808th meeting of the Ministers' Deputies). Све препоруке доступне су на порталу Савета Европе, <http://www.coe.int>.

же назвати медијацијом, већ једним посебним хибридном моделом алтернативног решавања спорова, који има одређене одлике медијација и рочишта поравњања. Пројекат је трајао свега пет радних дана и за то време је решено 1254 предмета.⁹ У оквиру овог пројекта медијација је примењена и у Другом општинском суду у Београду, где је дала добре резултате, тако да је по окончању Пројекта овај Суд наставио са применом медијације. Због недовољне обучености судија, због недостатака техничких услова, пре свега простора, због неразумевања странака о каквом поступку се ради, увођење медијације није било лако. Ипак, и поред таквих проблема постигнути су позитивни ефекти. Један од већих проблема био је тај што су се сесије медијације одржавале у просторијама суда у поподневним сатима, након истека радног времена. Тај проблем, као и проблем обуке судија, решен је закључивањем партнерског споразума са International Finance Corporation 2004. године. Овим споразумом је предвиђено отварање одељења ван просторија Другог општинског суда у Београду, чиме је омогућено одржавање медијација у радно време. Пројекат „Недеља поравњања“ је од непроцињиве важности за српско правосуђе зато што је током Пројекта учињен први и неопходан корак ка увођењу медијације.

У нашој земљи општи и основни извор права о алтернативном начину решавања спорова јесте Закон о посредовању (медијацији).¹⁰ Поред овог закона, медијација је регулисана и Законом о парничном поступку (2004), Законом о мирном решавању радних спорова,¹¹ Породичним законом¹², Закон о коморама здравствених радника¹³ и другим законима.

⁹ Ibid. стр. 415.

¹⁰ Закон о посредовању (медијацији), „Сл. гласник РС“, 18/2005, ступио на снагу 4. марта 2005. год., (у даљем тексту „ЗП“).

¹¹ „Сл. гласник РС“, 125/2004 од 22. 11. 2004. год. На основу овог Закона, формирана је Републичка агенција за мирно решавање радних спорова, чији органи пружају административне услуге везане за конституисање одговарајућих тела за мирење и арбитражу и обезбеђују остале организационе и техничке услове за спровођење арбитражног поступка и поступка мирења.

¹² „Сл. гласник РС“, 18/2005.

¹³ „Службени гласник РС“, 107/2005.

4. Поступак медијације

Веома је тешко идентификовати заједничке елементе свих поступака медијације. Како ће се један поступак одвијати, умногоме зависи од самог медијатора, стила који примењује, од воље и менталитета странака, спорне материје, комплексности спора, нормативних оквира и модела медијације који је у датом правном систему имплементиран. Наука је доста пажње посветила стилизовима, вештинама медијатора, као и самим техникама медијације, које медијатори треба да прилагоде, особености случаја. Разлог за то је оправдан, јер је пре свега, једна од најбитнијих карактеристика медијације њена флексибилност.¹⁴ Може се закључити да су сви спорови могући за решавање путем медијације једино се може препустити судији или странкама да одлуче о самом упућивању на основу особености случаја.

У Француској постоји обавезно упућивање спорова из области радног и породичног права, док се недељним законодавним променама Немачка определила да су најподобнији за медијацију спорови мале вредности, суседски спорови и клевете које нису објављане путем медија. Мађарски Закон о медијацији, који је тек недавно ступио на снагу, таксативно набраја типове спорова који се не могу решавати медијацијом, међу којима су управни спорови, спорови о старатељству над родитељима, неки спорови из сфере медијског права и спорови из извршног поступка.

4.1. Начела медијације

Постоје неколико кључних начела на којима је медијација занована: 1) Добровољност; 2) Једнакост и равноправност страна; 3) Поверљивост; 4) Приватност; 5) Флексибилност; 6) Неформалност; 7) Неутралност медијатора, и Хитност у поступању.

4.2. Фазе поступка медијације

Поступак медијације чине преговарачка делатност странака и посредничка активност једног или више медијатора, чије је задатак

¹⁴ Карамарковић, Ј., *op. cit.*, 75-118.

да олакшају преговарање и странама помогну да постигну обострано прихватљив споразум о предмету спора.¹⁵

Стратегије и стилови преговарања веома су разноврсни и зависе ода низа фактора. У основи, преговори могу бити базирани на сарадњи или на конкурентској борби страна у спору. Поред преговарачке активности, медијацију чини и посредничка делатност медијатора, који својим посредовањем мења моћ и динамику процеса посредовања, утиче на понашање страна у спору, пружајући нове увиде и нове информације, доприноси бољој комуникацији, превладавању криза и повећању изгледа за успех преговарања. За разлику од судије, медијатор није овлашћен да својом одлуком реши спор, већ је решење спора искључиво у рукама странака.

Медијација се одвија на једном или више састанака и има форму обичног људског разговора. Уобичајене фазе медијације су: припрема и претпреговарање, изношење свих битних аспеката проблема, планирање корака његовог решавања, издвајања најважнијих интереса, тј. потреба и страховања, преоквиравање проблема, умножавање предлога решења, евалуација предлога и договор око избора коначног решења, конкретизација договора, писање споразума и предвиђање механизма за реализацију договореног.¹⁶ У литератури је идентификовано пет фаза медијације: припрема, увод, истраживања, преговарање и састављање споразума.

4.3. Када се поступак медијације може спровести

Поступак медијације може се спровести пре покретања судског поступка и у току судског поступка. Могућно је да странкама буде препоручена медијација, да аутоматски долази до упућивања на медијацију или да се поступак медијације спроведе на основу клаузуле о медијацији (уговорна медијација)

4.2.1. Медијација пре покретања судског поступка

Кад се медијација спроводи пре покретања судског поступка, уобичејано је да се стране у спору, које су се споразумеле о спрово-

¹⁵ Видети: Петрушић, Н., *Медијација као метод решавања правних спорова*, Темида, часопис о виктимизацији, људским правима и роду, 2/2004, стр. 37.

¹⁶ Ibid.

ђењу поступка медијације, обратe Центру за медијацију, да попуне формулар, у којем наводе ближе податке о заинтересованим странама, кратак опис спорног односа и ко су правни заступници, њихова имена и адресе.

Поступак медијације може бити покренут заједничким предлогом страна у спору или предлогом једне стране. Другој страни се оставља рок да се изјасни о предлогу, а ако рок није одређен, примењује се рок из Закона о посредовању, који износи 15 дана. Ако друга страна не прихвати медијацију или се у предвиђеном року не изјасни о предлогу, поступак медијације не може се спровести.

4.2.2. Медијација у току трајања судског поступка

Медијација се може спровести у току трајања судског поступка ако странке предложe њено спровођење. И судећи судија може предложити странкама медијацију и уколико оне прихвате овај предлог, судија доноси решење о спровођењу поступка медијације и застаје са поступком.¹⁷ Застајање са поступком може трајати највише 30 дана, колико поступак медијације може максимално трајати.¹⁸

Код медијације која се спроводи у току трајања судског поступка није потребно састављање посебног споразума о упућивању на медијацију: предмет се заводи у посебан „М“ уписник и добија: „М“ број; евидендирају се битне чињенице везане за предмет спора (датум подизања тужбе, имена странака у поступку и њихових заступника); предмет се износи судији-медијатору, који се одређује по избору странака или пореду са списка медијатора; судија медијатор заказује медијацију у наредних 30 дана; странкама и њиховим законским заступницима и пуномоћницима се шаљу погодна обавештења и брошуре, уз позив за медијацију; ако се не реши у овом року, поступак се наставља.

Судија може стране упутити на медијацију све до правноснажности пресуде. Важно је да судија оцени када је најпогоднији момент. Такође, судија треба да упозори странке да неуспех медија-

¹⁷ О односу поступка медијације и парничног поступка, видети: Петрушић, Н., *Алтернативни методи решавања правних спорова у праву Републике Србије*, Зборник радова „Функционисање правног система РС“, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006, стр. 595-599.

¹⁸ Чл. 337. и 339. Закона о парничном поступку.

ције неће имати никакав утицај на поступак који је у току, нити на њихов положај у њему.

4.2.3. Обавезна медијација

Обавезна медијација је предвиђена Породичним законом од 2005. године, и то у парници за поништај брака и у парници за развод брака. У току поступка медијације судија који посредује мора да предочи странама да могу у сваком тренутку да се обрате стручној служби или центру за социјални рад, институту за ментално здравље или психосоцијалном саветовалиштву, ради мирног решења спора. Приликом поверавања посредовања, наведеним институцијама доставља се и примерак тужбе за развод брака, односно тужбе за поништај брака.

Поступак посредовања у брачном спору обухвата: мирање – као претходни поступак и нагодбу – поступак за покушај споразумног решавања постразводних спорова.

Сврха мирања је да се поремећени односи супружника реше без сукоба и без развода. Мирење се спроводи у бракоразводној парници која је покренута тужбом за развод брака.

Посредовање се не спроводи: ако један од супружника на то не пристане, ако је један од њих неспособан за расуђивање, ако је непознато боравиште једног од супружника, ако један или оба супружника живе у иностранству.

Нагодба се спроводи у парницама за поништење брака, односно за развод брака, ако помирење супружника није успело. О нагодби се сачињава записник, који садржи споразум о вршењу родитељског права и о деоби имовине, односно изјаве супружника да нагодба није успела, записник се доставља суду коме је тужба била поднета. Суд или установа којој је поверен поступак посредовања дужни су да нагодбу спроведу у року од два месеца од дана када је окончан поступак мирања, односно од дана када је достављена тужба за поништење брака. Ако протекне рок од три месеца, поступак нагодбе спроводи суд у року од 15 дана.¹⁹

¹⁹ Чл. 229-246. Породичног закона.

4.2.4. Медијација по клаузули о уговорној медијацији

Медијација по клаузули о уговорној медијацији спроводи се ако су стране у материјалноправни уговор унеле клаузулу да ће сва спорна питања везана за уговор решавати путем медијације. У том случају медијација се обавезно спроводи пре покретања судског поступка и у односу на њега има карактер претходног поступка. Ова медијација је посебно популарна у трговинско-комерцијалним односима, у свету и код нас.

4.3. Ко може да буде медијатор

Према Закону о посредовању (медијацији), медијатор може бити лице које испуњава следеће услове: да има високу стручну спрему, да има најмање пет година радног искуства, да је прошло програм обуке за посредника, да је уписано у списак посредника, да није под истрагом, да није осуђивано за намерно почињено кривично дело, да је достојно за обављање посредовања.²⁰ Изузетно, медијатор може да буде и лице које не испуњава услове од 1-4. Уз сагласност страна, посредник може бити и страни држављанин ако је овлашћен да обавља послове посредовања.

„Да бисте били добар медијатор, морате да умете добро да слушате.“ „Морате да слушате не само оно што је речено, него и оно што није – што је често много важније од онога што изговоре.“²¹

Да би обављао медијаторску делатности, неопходно је да медијатор савлада низ важних вештина, као што су: вештина активног слушања, вештина постављања питања, вештина преношења поруке, аналитичност, вештине комуникације, вештина задржавања неутралности и др.²²

Добар медијатор мора имати низ личних особина и врлина. Он мора бити: mudar, етичан, јасан, аналитичан, толерантан, стрпљив, неутралан, искусан, усредсређен, смирен, поуздан и одмерен.

²⁰ Чл. 20. Закона о посредовању.

²¹ Кофи Анан: Срце олује (*Center of the Storm*), документарни филм Дејвида Грубина (*David Grubin*), 2003.

²² Милутиновић, Љ., *Приручник за обуку посредника*, Министарство правде РС, Београд, 2007., стр. 58.

Захваљујући својим вештинама, личним особинама и врлинама, медијатор је у стању да препозна разлоге спора, поред оних очигледних, да разуме разлику између онога што странке желе од оног што им је стварно потребно, да усклади потребе појединца са интересима друге стране, да сагледа све могуће опције за решење проблема или могуће алтернативе (различита решења).

Веома је значајно да се правилно разуме улога медијатора, како би се јасно дефинисали њихови задаци.

Медијатори нису страна у спору. Посао медијатора није да пренесе поруке између појединаца који нису у стању да комуницирају. Медијатори раде на успостављању поверења и неутралног терена да би дошло до комуникације.

Медијатори, такође, нису ни . Они испитују чињенице које окружују сукоб, као би разумели шта свака од страна тражи и које су њене потребе, са циљем да помогну странама да пронађу решење за свој спор.

Медијатори нису психолози ни ; они сарађују са обема странама у спору, тако да не могу да саветују ниједну од њих.

Медијатори нису ничији заступници; они не стају ни на чију страну, нити заступају гледиште само једне стране.

Медијатори нису чувари ни стражари.

У свакој медијацији, без обзира на њен ток, медијатори помажу странама да преговарањем дођу до споразумног решења спора. Медијатори пружају обема странама могућност да изнесу чињенице, своја виђења и потребе, помажу им да чују и разумеју једна другу, да покушају да превазиђу разлике и изграде споразум који задовољава њихове интересе.

5. Предности и недостаци медијације

Основна предност медијације²³ је у томе што она пружа шансу сукобљеним странама да контролишу читав процес медијације и преузму одговорност за проналажење решења које ће задовољити основне интересе и потребе обеју страна. У том случају обе стране

²³ Детаљно: Петрушић, *Медијација као метод решавања правних спорова*, Темида, часопис о виктимизацији, људским правима и роду, 2/2004, стр. 39.

постају победници јер су заједничким снагама победиле проблем и оствариле своје интересе.

Медијација је фокусирана на будућност. Пажња је првенствено посвећена будућем начину понашања страна у сукобу, уз настојање да се побољша комуникација и успостави коректан однос међу странама у сукобу.

Медијација има способност да превенира настанак будућих спорова између истих страна, будући да овај интегративни приступ доприноси њиховом бољем међусобном разумевању.

Као један од начина за решавање спора мирним путем, медијација је знатно једноставнији, неформалнији и краћи поступак. У литератури можемо наћи податак да поступак медијације траје од две недеље до најдуже два месеца. Уједно медијација је и поступак који изазива знатно мање трошкова. Према подацима Министарства правде Републике Србије, у периоду од 2000. - 2007. године, медијација је била успешна у 87% случајева и успела је да оствари уштеду средстава у Буџету РС у износу од 33.200.000 еура.

Поред тога, решавање спора путем медијације омогућава да стране сачувају своју репутацију и реноме, с обзиром да је поступак дискретан и да су све информације недоступне јавности.

Медијација има и извесне недостатке. Пре свега, медијација може бити злоупотребљена како би се прикрила одговорност и игнорисало право. У појединим ситуацијама медијација се користи као „јефтина правда“, посебно кад је једна од страна лице слабог имовног стања. За разлику од добростојећих грађана, који могу бирати метод заштите, сиромашни грађани, који нису у стању да ангажују адвоката, у суштини, немају избора тако да је медијација за њих једина прихватљива опција. С друге стране, приликом упућивања странака на медијацију, државни суд се често руководи економским статусом странака тако да се на медијацију упућују сиромашни грађани како би се смањили трошкови.

Споразум који настаје као резултат успешне медијације није принудно извршив јер се ради о вансудском поравнању, што је један од главних недостатака овог метода решавања спорова. Значај овог недостатка није тако велики како на први поглед изгледа, с обзиром да је постигнути споразум у интересу обеју страна и стране га најчешће извршавају. С друге стране, споразум, садржи по правилу,

договор учесника у погледу начина праћења и реализације споразума, при чему се надзор над његовим извршавањем редовно поверава медијатору.²⁴ Кад се медијација спроводи у току судског поступка, споразум, може бити “заоденут” у форму судског поравнања, ако суд, након што оцени да је он у складу са јавним поретком, засведочи садржину споразума судским записником и странке потпишу овај записник.²⁵ За случај да је дошло до склапања судског поравнања, суд дефинитивно обуставља поступак јер више не постоји правозаштитни захтев о коме би суд одлучивао.

III РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

1. Предмет и циљ истраживања

С обзиром на то да је медијација данас веома заступљена у свету и да се њен утицај може уочити у свим сферама друштва, желеле смо да истражимо колико је медијација заступљена на подручју града Ниша, каква су искуства медијатора, како медијатори сагледавају потенцијале и предности медијације и њен дањи затвој. Истовремено, истраживањем смо желеле да сазнамо да ли су и у којој мери грађанке/грађани нашег града упознати са медијацијом и њеним предностима, да ли су имали искуства са медијацијом и да ли би медијација за њих била прихватљив метода за решавање спорова.

Као инструмент за истраживање одабрале смо анкетање, сматрајући да је најпогоднији начин за прикупљање података. Уз помоћ менорке, припремиле смо две анкете: прва намењена професионалцима са листе медијатора Општинског суда у Нишу, а друга намењена грађанкама/нима.

Анкетање је спроведено у периоду од 8. априла до 8. маја 2008. године. док је анкетни упутник намењен грађанкама/грађанима попунило 100 особа.

²⁴ Ibid. стр. 40.

²⁵ Чл. 16. ст. 4. и 6. Закона о посредовању (медијацији).

2. Резултати истраживања

2.1. Резултати анкетирања медијатора

2.1.1. Општи подаци о испитаницима

Анкетни упитник намењен медијаторима попунило је седам медијатора. Сви анкетирани медијатори су особе женског пола, старости од 38 до 59 година. Посао медијатора обављају у просеку од 1 до 2 године, и то на подручју града Ниша.

2.1.2. Ставови о медијацији

Медијатори су категорични у ставу да је медијација добар метод за решавање спорова (6 од 7 медијатора је заузело такав став). Према њиховом искуству, медијација је најзаступљенија у грађанскоправној области.

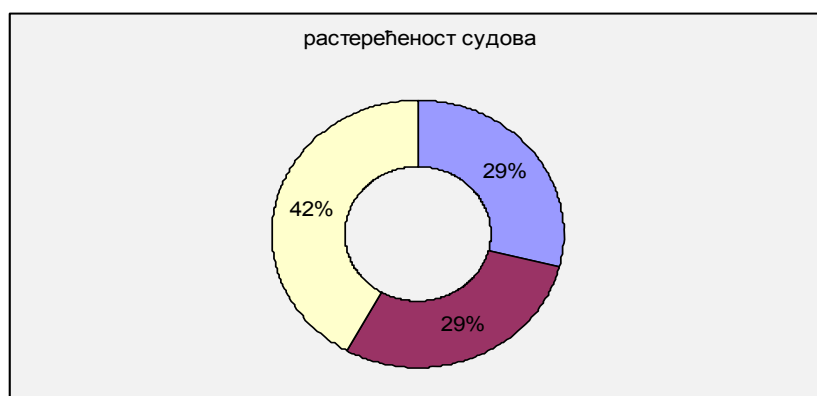
Медијатори нису присталице обавезне медијације. На питање: „Да ли сматрате да је потребно увођење обавезне медијације за неке врсте спорова“, само су два медијатора потврдно одговорила. Према њиховом мишљењу, било би пожељно увести обавезну медијацију код спорова мале вредности, имовинских спорова и код поделе брачне тековине.

Мишљења медијатора о ефикасности медијације нису уједначена; већина медијатора није сигурна да ли је медијација допринела ефикаснијем решавању спорова, док нешто мало мањи број њих категоричан је у тврђењу да је допринела ефикасном решавању спорова (Графикон 1).

Графикон 1. – Ефикасност медијације

Кад је реч о доприносу медијације растерећењу судова, 29% медијатора сматра да медијација доприноси растерећењу судова, 42% њих није сигурно да ли медијација има овакав ефекат, док преосталих 29% сматра да она уопште не доприноси растерећењу уопште (Графикон 2.)

Графикон 2. – Растерећеност судова

Према искуству медијатора, највећи број медијација спроведен је на предлог суда. Такође, испитаници сматрају да је већина стране у спору задовољно резултатом постигнутим медијацијом.

Медијатори имају неподељен став да степен примене медијације није задовољавајући, али нису сигурни да ли је уочен напредак од увођења медијације до данас.

У настојању да сазнамо како оцењују нормативни оквир медијације, медијаторима смо поставили питање „Да ли сматрате да је медијација у нашем систему регулисана на адекватан начин?“. Само један од осам медијатора одговорио је потврдно на постављено питање, троје је дало негативан одговор, а остало троје сматра да није у потпуности регулисана адекватно. Већина медијатора сматра да је потребно извршити измене и допуне Закона о медијацији. По мишљењу медијатора, требало би одредити посебне просторије где би се медијација одвијала, предвидети адекватне накнаде за рад медијатора, предвидети обавезно вођење медијације за одређене врсте спорова. Поједини медијатори сматрају да би поступак медијације требало да воде лица која нису судије.

Већина медијатора сматра да су довољно обучени за спровођење поступка медијације и да им је у вођењу поступка доста помогло правничко знање. Медијатори су спремни да унапређују следеће медијаторске вештине: стрпљивост, начин преговарања, психоанализу парничне странке, комуникације и вештину управљања поступком.

На питање „Да ли би странама требало омогућити да саме бирају медијатора“, медијатори су неподељени у мишљењу би странама требало пружити ову могућност. Већина медијатора сматра да би медијацију требало развијати као посебну професију јер медијација има перспективу у Републици Србији и да се досада позитивно одражавала на буџет РС.

Медијатори су били веома инвентивни у предлагању мера које треба предузети како би медијација имала ширу примену: „Популаризација преко средстава јавног информисања“; „Већи публицитет и обавезност, правна заштита у смислу извршења код постигнутих споразума“; „Потребно је јавност стално обавештавати и упознавати са предностима и самом суштином медијације“; „Едукација судија и адвоката који упућују странке на медијацију, ради бољег упознавања странака са поступком, јер странке долазе потпуно неупућене“.

Медијаторе смо позвали да изнесу своје коментаре и предлоге. Два медијатора су се овом позиву одазвала, наводећи следеће: „Организовати бољу промоцију поступка посредовања и анимирати стране да се Центру за медијацију обраћају пре покретања судског поступка“; „Медијација се мора одвијати у потпуно одвојеној просторији“; „Законом се мора увести обавезност за одређене врсте спорова.“ „Медијатор мора да буде мотивисан за обављање овог веома тешког посла.“ „Медијација је за медијатора тежи посао од судијског, с обзиром на сам значај и појам медијације, где треба довести странке у ситуацију да разговарају и дођу до решења.“

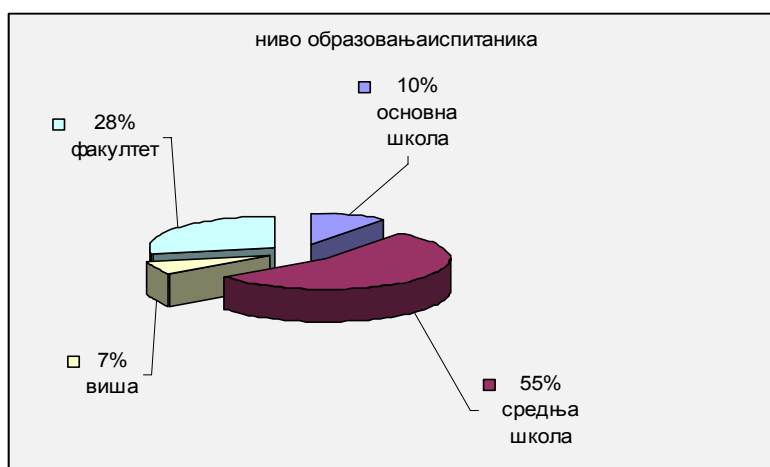
3.1. Резултати анкетирања грађана

Анкетни упитник попунило је 100 случајно изабраних грађана.

3.1.1. Општи подаци о испитаницима

Испитаници су старости од 18-75 година, различитог су нивоа образовања, различитог пола и професије.

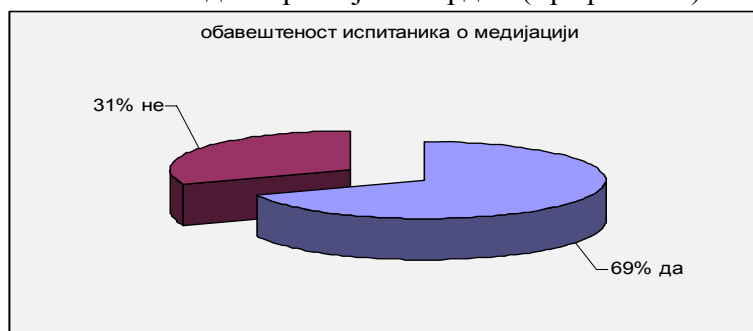
Структура нивоа образовања приказана је у Графикону 3.

Графикон 3. – Ниво образовања испитаника

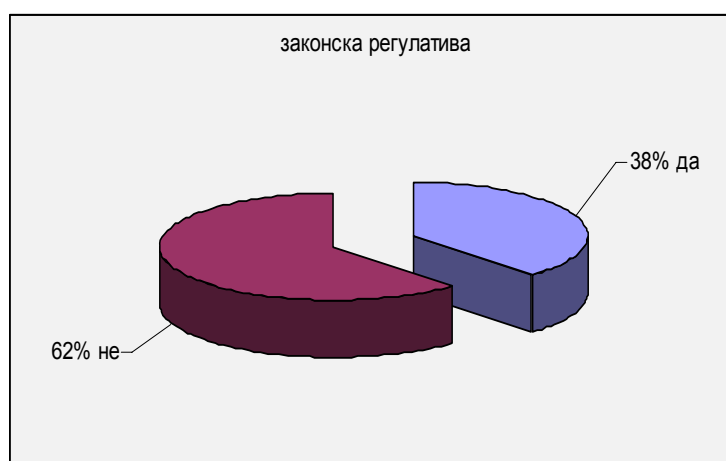
3.1.2. Ставови испитаника

У настојању да сазнамо колико су грађани Ниша упознати са медијацијом, најпре смо их питали: „Да ли сте чули за медијацију?“. Већина испитаника одговорила је потврдно (Графикон 4).

Графикон 4. – Обавештеност испитаника о медијацији

На основу резултата истраживања, може се закључити да грађани Ниша имају основна знања о медијацији – 63% испитаника зна је да је посредовање (медијација) један од начина за мирно решавање спорова, мада 62% њих није упознато са тим да је медијација регулисана законом (Графикон 5).

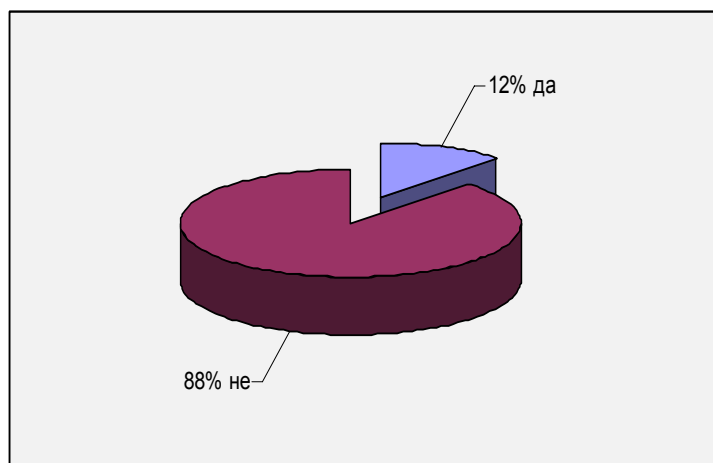
Графикон 5. – Законска регулатива

Испитаницима је углавном познато да је медијација добровољна и да искључиво зависи од воље страна у спору (59%), као и то да је јавност у поступку медијације искључена (58%). Ипак, највећи број испитаника (76%) не зна колико овај поступак може да траје.

Испитаници имају тачну представу о томе каква је улога медијатора, наводећи да медијатори посредују и мире стране у спору. На питање „Ко би, по Вашем мишљењу, могао да врши улогу медијатора?, испитаници су понудили широку лепену одговора: „свако“, „судија“, „адвокат“, „правник“, „социолог“, „психолог“, „мировно веће грађана“, „суд правде“, „сваки пунолетни грађанин“, „специјално обучено лице“, „свако ко има урођен дар за то“, „пријатељ“, „рођак“ и др.

Према резултату анкетања, медијација још увек нема ширу примену јер огромна већина испитаника (93%) не познаје никог ко је свој спор решио путем медијације, а само је 12% испитаника

имало лично искуства са медијацијом, док остали нису користили медијацију за решавање својих спорова (Графикон 6).

Графикон 6. – Лична искуства грађана са медијацијом

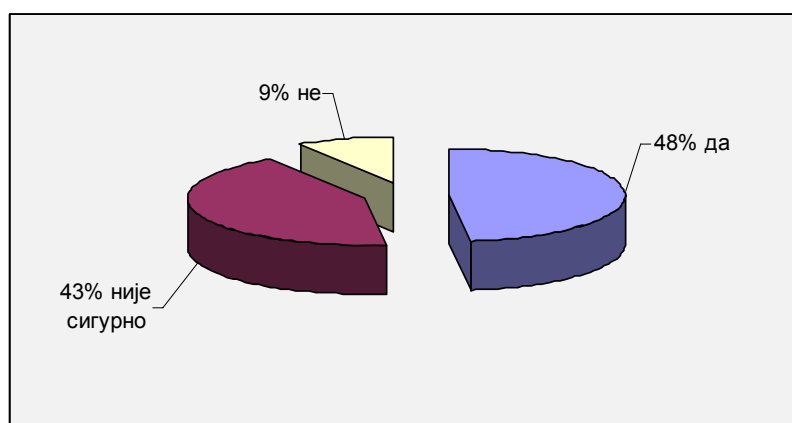
Судећи по одговорима, грађани Ниша нису најбоље информисани о томе да су услуге медијације доступне грађанима Ниша. На питање „Да ли сте чули да се медијација спроводи у Нишу?“, мање од половине испитаника (43%) одговорило је да им је ова чињеница позната.

Испитанике који су имали искуства са судским начином решавања спорова замолили смо да идентификују основне мане овог начина решавања спорова. Судећи по њиховим одговорима, судски начин решавања спорова препун је мана: спорост, корупција, високи трошкови, одуговлачење поступка, нестручност, пристрасност, недоследност, неефикасност, незаинтересованост судија као и њихова велика преоптерећеност, лоши закони, застарелост правосудног система, накарадност, плиткост, алќавост...

Охрабрује чињеница да би се испитаници радо определили за медијацију као метод за решење спора. На питање „Ако будете у прилици да бирате између медијације и парнице, да ли бисте се определили за медијацију?“, чак 64% испитаника одговорило је потврдно. При томе, чак 86% испитаника сматра да би медијација допринела уштеди њиховог времена и новца.

Највећи број испитаника (80%) сматра да медијација није довољно позната људима, а судећи по одговорима, испитаници су жељни информација о медијацији – чак 86% испитаника желели би да знају више о медијацији.

Испитаници су углавном оптимисти кад је у питању будућност медијације у Србији – 47% испитаника изричито су у ставу да медијација има будућност у Републици Србији, 43% није сасвим сигурно у тачност ове прогнозе, док је само 9% категорично у тврђењу да медијација нема будућност у Србији (Графикон 7).

Графикон 7. – Будућност медијације у Србији

Испитаници су пружили инспиративне коментаре и прелоге. Наводимо најзанимљивије:

„Мислим да би медијација требало да буде више заступљена у Србији и да грађани буду више информисани о томе.“

„То је за цивилизоване земље, а ми смо далеко од тога.“

„Као дипломирани правник...присутствовала сам медијацији. Између парнице и медијације бирам медијацију јер сам се лично уверила да се тада лакше дође до решења проблема.“

„Сматрам да је медијација (посредништво) будућност правног система како у Републици Србији, тако и у свету, тако ће се растеретити судови, а исто мислим и постигнути већа правичност! Похвалила бих студенте Правног факултета у Нишу, који су сачинили ову анкету и покренули питање информисаности

грађана у Нишу о медијацији, како би се више и боље (или уопште) информисали о медијацији.“

„Не знам довољно о медијацији, као и велика већина становника земље Србије . Радите на томе.“

„Медијација ће заживети тек када буде изричита обавеза.“

„Медијација је много бољи, ефикаснији, јефтинији, кориснији начин за решавање спорова, али требало би много више писати и причати о томе како би у пракси била присутнија и како би се људи, стране у спору одлучиле за ту солуцију.“

„Упознат сам са медијацијом због тога што је моја супруга као приправница адвокатске канцеларије присуствовала једном оваквом начину решавања спора . Поздрављам медијацију и дајем примат у односу на парницу.“

„Било би пожељно да на територији града Ниша буде већи број медијатора.“

„Свиђа ми се оваква врста анкетирања, студенти су дали свој допринос, ангажовали се и мислим да треба да послуже као добар пример осталим студентима да се свако ангажују. Добра идеја студената и професора.“

III ЗАКЉУЧАК

Медијација је један од алтернативних метода за мирно решавање спорова чија примена омогућава да стране у спору приступе преговарању из посредовање треће неутралне стране са циљем да заједнички пронађу споразумно и обострано прихватљиво решење, које неће значити ни победу ни губитак једне стране, већ њихов обострани добитак.

Компаративна истраживања показују да је последњих година медијација фаворизована и да у многим земљама доживљава праву експанзију. Примена медијације растерећује судове и доприноси бржем, ефикаснијем, делотворнијем и јефтинијем решавању спорова. Она, такође, доприноси развоју добрих односа међу људима, едукује људе да преговарају и предупреду настанак сукоба. Када стране седну за преговарачки сто, оне покушавају да пронађу обострано прихватљиво решење, међусобно се уважавају и поступају цивилизовано, остављајући по страни осећање поноса и неодступање од властитих ставова.

Медијација је механизам решавања спорова који у Србији тек треба да заживи. За ширу примену медијације потребно је да људи буду што боље информисани о суштини медијације, као и о предностима мирног решавања спорова путем преговарања. Потребно је, такође, унапредити правни оквир медијације како би се створио повољан нормативни амбијент у којем би сви потенцијали медијације били у потпуности искоришћени.

Литература:

1. Гордана Станковић, *Грађанско процесно право*, Ниш, 2007.
2. Драгана Попадић, Дијана Плут, Тинде Ковач –Церовић, *Социјални конфликти*, Група мост: Центар за антиратну акцију, Београд, 1996.
3. Лепосава Карамарковић, *Поравнање и медијација*, Факултет за пословно право, Београд, 2004.
4. Laurie.S. *Conflict Diagnosis and Alternative Dispute Resolution /Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall*, 2004.
5. Liebmann, M.. *Mediation in Context*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 2000, p. 10,
6. Љубица Милутиновић, *Приручник за обуку посредника*, Министарство правде РС, Београд, 2007.
7. Moore, C. W., *The Mediation Process*, 3rd Edition, Jossey-Bass, San Francisco, 2003, pp. 21-33:
8. Невена Петрушић, *Медијација као метод решавања правних спорова*, Темида, часопис о виктимизацији, људским правима и роду, 2/2004.
9. Невена Петрушић, *Алтернативни методи решавања правних спорова у праву Републике Србије*, Зборник радова „Функционисање правног система РС“, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2006.
10. Тамара-Цамоња-Игњатовић, Невенка Жегарац, *Медијација: концепти и контексти*“, Центар за примењену психологију, Београд, 2006.

Прилог 2.
Студентско истраживање
**„Медијација на територији града Ниша -
ставови грађана и искуства професионалаца“**

АНКЕТНИ ЛИСТ

Поштована/ни,

Студенти Правног факултета у Нишу спроводе истраживање „Медијација на територији града Ниша – ставови грађана и искуства професионалаца“. Пред Вама се налази анкетни упитник који ће нам омогућити да стекнемо увид у Вашу медијаторску искуства и ставове у погледу даљег развоја медијације у Србији.

Молимо Вас да попуните анкетни упитник и тиме допринесете реализацији истраживања. Унапред хвала на искреним одговорима, уложеном времену и труду.

Лични подаци

Пол:

а) мушки

б) женски

Године старости: _____

Занимање: _____

Искуства у примени медијације

1. Колико дуго радите као медијатор?

2. Да ли је медијација добар метод за решавање спорова?

а) да

б) не

в) делимично

3. У којој правној области је медијација најзаступљенија?

4. Да ли сматрате да је за неке врсте спорова потребно увођење обавезне медијације?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/на

5. Ако је одговор да, наведите за које?

6. Да ли је медијација допринела ефикаснијем решавању спорова?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/на

7. Да ли је медијација допринела растерећењу судова?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/на

8. С обзиром на Ваше искуство, у већини случајева:

- а) суд предлаже странкама медијацију
- б) странке, односно њихови адвокати предлажу медијацију

9. Да ли стране биле задовољне медијацијом?

- а) већина је задовољна
- б) већина је незадовољна
- в) не знам

10. Да ли сте степен примене медијације задовољавајући?

- а) да
- б) не
- в) делимично

*МЕДИЈАЦИЈА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША –
СТАВОВИ ГРАЂАНА И ИСКУСТВА ПРОФЕСИОНАЛАЦА*

11. Да ли је од увођења медијације до данас уочен напредак?
а) да
б) не
в) нисам сигуран/на
12. Да ли сматрате да је медијација у нашем систему регулисана на адекватан начин?
а) да
б) не
в) делимично
13. Да ли је потребно извршити измене и допуне законских прописа о медијацији?
а) да
б) не
в) нисам сигуран/на
14. Ако је одговор на предходно питање „да“, шта би требало изменити?

15. Да ли су медијатори довољно обучени за медијацију?
а) да
б) не
в) нисам сигуран/на
16. Да ли Вам правничка знања помажу да успешно водите медијацију?
а) да
б) не
в) нисам сигуран/на

17. Коју бисте од својих медијаторских вештина волели да унапредите?

18. Да ли су законски услови које треба да испуњава медијатор адекватни?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/на

19. Да ли би странама требало омогућити да саме бирају медијатора?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/на

20. Да ли сматрате да се поступак медијације позитивно одражава на буџет Републике Србије?

21. Да ли сматрате да медијација, као начин мирног решавања спорова, има перспективу у Републици Србији?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/на

22. Да ли сматрате да би медијација требало да се развија као посебна професија?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/а

*МЕДИЈАЦИЈА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША –
СТАВОВИ ГРАЂАНА И ИСКУСТВА ПРОФЕСИОНАЛАЦА*

23. Шта би требало предузети како би медијација имала ширу примену?

Овде можете написати своје коментаре и/или предлоге:

Прилог 1.
Студентско истраживање
**„Медијација на територији града Ниша -
ставови грађана и искуства професионалаца“**

АНКЕТНИ ЛИСТ

Поштована/ни,

Студенти Правног факултета у Нишу спроводе истраживање „Медијација на територији града Ниша - ставови грађана и искуства професионалаца“. Пред Вама се налази анкетни упитник који ће нам омогућити да сазнамо колико су грађани са територије града Ниша упознати са поседовањем/медијацијом. Молимо Вас да попуните анкетни упитник и тиме допринесете реализацији истраживања. Унапред хвала на искреним одговорима, уложеном времену и труду.

Лични подаци

Пол: _____ **Године старости:** _____
а) мушки б) женски **Занимање:** _____

Ниво образовања:
а) основна школа б) средња школа в) виша школа г) факултет

Информисаност и ставови о посредовању/медијацији

1. Да ли сте икада били у спору са неким лицем?
а) да
б) не

2. Да ли сте икада посредовали између људи у спору?
а) да
б) не

*МЕДИЈАЦИЈА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША –
СТАВОВИ ГРАЂАНА И ИСКУСТВА ПРОФЕСИОНАЛАЦА*

3. Да ли је у решавању неког Вашег спора била укључена нека особа као посредник?

- а) да
- б) не

4. Да ли сте икада били странка пред судом (као тужилац или тужени)?

- а) да
- б) не

5. Шта су, по Вашем мишљењу, основне мане судског решавања спорова?

6. Да ли сте присталица „мирног начина решавања спорова“?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/а

7. Да ли сте чули за „посредовање/медијацију“?

- а) да
- б) не

8. Да ли знате да је „посредовање/медијација“ један од начина за мирно решавање спорова?

- а) да
- б) не

9. Да ли знате да је у нашем праву медијација регулисана законом?

- а) да
- б) не

10. Колико поступак медијације може да траје?

- а) до 5 година
- б) до 30 дана
- в) не знам

11. Да ли знате да је медијација добровољна и да искључиво зависи од воље страна које се налазе у спору?

- а) да
- б) не

12. Да ли знате да је у поступку медијације јавност искључена и да се поступак тиче само страна које се налазе у спору?

- а) да
- б) не

13. Да ли медијација доприноси уштеди вашег времена и новца?

- а) да
- б) не

14. Наведите у чему се, по Вашем мишљењу, састоји улога посредника/медијатора?

15. Ко би, по Вашем мишљењу, могао да врши улогу медијатора?

16. Да ли познајете неког ко је свој спор решио путем медијације?

- а) да
- б) не

17. Да ли сте Ви користили медијацију за решавање неког свог спора?

- а) да
- б) не

*МЕДИЈАЦИЈА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША –
СТАВОВИ ГРАЂАНА И ИСКУСТВА ПРОФЕСИОНАЛАЦА*

18. Да ли сте чули да се медијација спроводи у Нишу?

- а) да
- б) не

19. Ако будете у прилици да бирате између медијације и парнице, да ли бисте се определили за медијацију?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/на

20. Да ли је медијација довољно позната људима?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/на

21. Да ли бисте желели да знате нешто више о медијацији?

- а) да
- б) не
- б) нисам сигуран/на

22. Да ли мислите да медијација има будућност у Републици Србији?

- а) да
- б) не
- в) нисам сигуран/на

Овде можете написати своје коментаре и/или предлоге:

**БИБЛИОГРАФИЈА МОНОГРАФСКИХ И СЕРИЈСКИХ ПУБЛИКАЦИЈА
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ¹**

МОНОГРАФСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1. ДЕСЕТ ГОДИНА РАДА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ - 1960-1970, Ниш, 1970, 167 стр. уредник: Данило Ж. Марковић
2. Крстић, Божидар, ШИЗОФРЕНИЈА И УБИСТВА, Ниш, 1978, 117 стр.
3. 20 ГОДИНА РАДА: ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У НИШУ - 1960-1980, Ниш, 1980, 171 стр. уредник: Љубиша Јовановић
4. ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ: 25 ГОДИНА РАДА И РАЗВОЈА, Ниш, 1985, 66 стр. уредник Љубиша Соколовић
5. Рочкомановић, Милорад, ЈАВНИ ПОРЕДАК У МЕЂУНАРОДНОМ ПРИВАТНОМ ПРАВУ, Ниш, 1988, 125 стр.
6. Симић, Мирољуб, БИБЛИОГРАФИЈА БОРБА ТАСИЋА, Ниш, 1990, 120 стр.
7. Стојановић, Драган, ОСНОВНА ПРАВА ЧОВЕКА – ЉУДСКА ПРАВА И СЛОБОДЕ У УСТАВИМА ЕВРОПСКИХ ДРЖАВА, Ниш, 1990, 222 стр.
8. Живковић, Мирко, ПОВЕРАВАЊЕ ДЕЦЕ НА ЧУВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ У МЕЂУНАРОДНОМ ПРИВАТНОМ ПРАВУ, Ниш, 1991, 282 стр.
9. 35 ГОДИНА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ, Ниш, 1995, 155 стр. уредник: Гордана Станковић
10. Ћирић, Александар, ЗАЈЕДНИЦА НЕЗАВИСНИХ ДРЖАВА (ЗНД): НАСТАНАК И ОРГАНИЗАЦИЈА, ПРИВРЕДНО-ПРАВНИ ОДНОСИ, РЕШАВАЊЕ СПОРОВА, Ниш, Правни факултет, Центар за публикације, 1998, 318 стр.
11. Митровић, Љубиша, ДРУШТВЕНЕ ПРОМЕНЕ И АКТЕРИ, Ниш, Правни факултет, Центар за публикације, 1999, 340 стр.
12. Стојановић, Драган, ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ПОСЛАНИКА – на примерима Француске, Аустрије, Немачке и Југославије, Ниш, Правни факултет, Центар за публикације, 1999, 346 стр.
13. Лазић, Мирослав, ЛИЧНЕ СЛУЖБЕНОСТИ, Ниш, Правни факултет, Центар за публикације, 2000, 214 стр.
14. Ћирић, Александар, Цветковић, Предраг, МЕЂУНАРОДНО ТРГОВИНСКО ПРАВО – СТРУЧНИ ЕСЕЈИ, Ниш, Правни факултет, Центар за публикације, 2001, 484 стр.
15. Милановић, Тихомир, Ж., ПРАВО У СУДСКОЈ ПРАКСИ, Ниш, Центар за публикације Правног факултета, 2001, 143 стр.
16. Јовановић, Мила, Старо римско *Ius Civile*. Књ. 1, *Leges regiae*, Ниш, Центар за публикације Правног факултета, 2002, 220 стр.
17. Николић, Драган, ВУКОВА ДЕЛА КАО ИЗВОР ЗА ИСТОРИЈУ ОБНАВЉАЊА СРПСКЕ ДРЖАВЕ, Ниш, Центар за публикације Правног

¹ Библиографске јединице су поређане хронолошки, а у оквиру сваке године дат је азбучни редослед аутора или наслова публикација где нема аутора.